

- adresář seniorských organizací ve velkých městech – Brno, Ostrava aj.
- informační centrum pro seniory – Kouřim
- digitální „tržiště služeb“ pro seniory a neformální pečující osoby – záměr Prahy 7, viz <https://1url.cz/3zMPf>
- zaměření dotačního programu města výslovně též na seniory – Brno (senioři za získaný příspěvek prezentují své aktivity).

Závěr

V celém seznamu je shromážděno přes 70 rozličných aktivit, z nichž některé se skládají ještě z variant. Pro inspiraci měst to považujeme za vhodný podklad, který lze při dalších příležitostech doplňovat a šířit a současně tak naplňovat vizi měst přátelských seniorům.

Provedený průzkum nabízí pro sociální politiku na komunální úrovni několik závěrů:

1. Ve městech se svépomocně (bez příspěví státu a krajů) koná velké množství aktivit a akcí, z nichž mají senioři přímý prospěch.
2. Velkou část nezajišťují přímo orgány a organizace města, nýbrž spolky a další formy občanské iniciativy a také samotní senioři.
3. Aktivity pro seniory by neměly být podporovány pouze jako výraz seniorských zálib; mají výraznou zdravotní a terapeutickou složku, neboť „zpomalují“ stárnutí a uspokojují psychologické potřeby seniorů (např. potřebu někam patřit, být uznáván, uplatnit vlastní zkušenosti apod.).
4. Pomáhají oslabovat či odstraňovat stereotyp nepotřebného a pasivního seniora,

kteří se u části mladší generace objevuje a stigmatizuje tak tuto početně stále významnější část obyvatelstva.

5. V současnosti v našich městech vznikají koncepte seniorské politiky, pro něž může být uvedený přehled dobrým zásobníkem možností. Každé opatření (aktivita, akce), které bude do koncepce města zařazeno, ovšem musí být podloženo (potenciální) poptávkou veřejnosti a musí také být v daném čase proveditelné.

Žel, v době přípravy dlouhodobých strategií rozvoje velkých měst (v průběhu roku 2020) jsme jen zřídka zaznamenali výslovnou a aktivní účast seniorů na plánovacím procesu. Je to zarážející tím spíš, že senioři ve městech tvoří zhruba pětinu všech obyvatel. A čtvrtinu všech voličů...

- 1 Global age-friendly cities: A guide. World Health Organization 2007, ISBN 978-80-7421-003-7. Vyšlo též v češtině (dostupné na <https://1url.cz/YzMQD>).
- 2 Active Ageing. A Policy Framework. Geneva: World Health Organization 2002, str. 12.
- 3 Chodounská, H. 2019. Senioři se zdravotním postižením v domácím prostředí. Konference Stárnout doma, v místě, v obci. Praha. Dostupné na www.dustojnestarnuti.cz.
- 4 Viz např. Cornwell, E. Y., & Waite, L. J. (2009). Social Disconnectedness, Perceived Isolation and Health among Older Adults. *Journal of Health and Social Behavior*, 50(1), 31-48. <https://doi.org/10.1177/002214650905000103>; Courtney, A. L. & Meyer, M. L. (2020). Self-Other Representation in the Social Brain Reflects Social Connection. *Journal of Neuroscience* 40 (29): 5616-5627; <https://doi.org/10.1523/JNEUROSCI.2826-19.2020>; Kawachi, I., Kennedy, B. P., & Glass, R. (1999). Social capital and self-

rated health: a contextual analysis. *American Journal of Public Health*, 89(8): 1187-1193.

- 5 Terénní pečovatelky v Hodkovicích n. Moh. a jistě i v řadě jiných měst seniora po příchodu do bytu spontánně objímají a někdy nosí drobné pozornosti. Zdůrazňujeme to proto, že jde o iniciativu, která stojí mimo předepsané postupy a přitom má významný a pozorovatelný dopad.
- 6 Global age-friendly cities: A guide. WHO 2007, str. 44.
- 7 Tyto akce by mohly mít vazbu na Mezinárodní den seniorů, který se z iniciativy OSN slaví každoročně 1. října. Podle tvůrců to nemá být jen den akcí, nýbrž také den, kdy si lidé uvědomují přínosy, které senioři společnosti poskytují. Viz též <https://1url.cz/5ztun>. V řadě případů se však města tímto datem neřídí a své Dny nebo Týdny pořádají v různých částech roku.
- 8 Nikoliv tedy fotografie, které pořizují senioři (což je běžné), nýbrž fotografie seniorů, kteří pracují ve prospěch jiných.
- 9 Tato aktivita vypadá jen jako organizační opatření; ve městech toto rozšířené pojetí MC vůbec není běžné, častěji existují MC a kluby seniorů oddělená organizačně i fyzicky. Popravdě však mohou dobře koexistovat v jediném zařízení (jsou-li pro to hmotné podmínky), neboť obě se zaměřují na klubovou činnost a jejich spojením se přidává nová hodnota - možnost mezigeneračních aktivit. Výhodu lze čerpat i z faktu, že matky malých dětí jsou všeobecně lépe disponovány ke spolupráci s lidmi ve věku prarodičů.

PhDr. Oldřich Čepelka

(oldrich.cepelka@tima-liberec.cz) je doktorem Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy (Faculty of Humanities, Charles University), Pátkova 2137/5, 182 00 Praha 8 - Libeň, v programu Longevity studies. Hlavním tématem jeho dizertace jsou aktivity, které senioři uskutečňují ve veřejném zájmu.

Recenze

Návrat služebnictva

Jan Keller

Clément Carbonnier – Nathalie Morel: Le retour des domestiques. Paris: Seuil, 2018, 112 stran, ISBN-10: 2021399044, ISBN-13: 978-2021399042

Recenze představuje knihu věnovanou sociálním a ekonomickým souvislostem nárůstu osobních služeb ve francouzských domácnostech. Jan Keller uvádí řadu kritických zjištění: osobní služby prohlubují nerovnosti mezi ženami a jedná se o prekarizované činnosti s velice sníženými možnostmi pracovní právní ochrany a bezpečnosti práce. Daňová podpora poskytovaná ve Francii domácnostem, které si mohou služebnictvo dovolit, prohlubuje sociální nerovnosti.

Profesor ekonomie Clément Carbonnier a socioložka Nathalie Morel jsou autory knihy, která si klade otázku, zda nejsme svědky návratu již téměř zapomenuté kategorie domácího služebnictva. K sepsání studie je inspiroval fakt, že od devadesátých let 20. století dochází k prudkému nárůstu počtu těch, kdo vykonávají služby v domácnosti.

Nejedná se pochopitelně o klasické služebnictvo, které žilo společně s těmi, jimž službu prokazovalo. Jde o pracovníky vykonávající za mzdu služby pro soukromé osoby

v domácnostech, mezi nimiž se přemísťují. Podobnost s dřívějšími služebníky lze hledat jen v tom, že také nyní se jedná o práci málo kvalifikovanou, špatně placenou, vykonávanou v podřízené pozici. Ve Francii je dnes v tomto postavení 1,23 milionu osob, což představuje 5,5% z celkového počtu námezdních pracovníků. Přitom ještě v roce 1990 jich bylo pouze přibližně 200 000.

Náplň jejich činností je různorodá a sahá od hlídání a doučování dětí přes uklidové a zahradnické práce, nejruznější opravy,

venčení psů a donášku nákupů až po péči o osoby handicapované a seniory. Jde o služby velice různorodé, některé představují sociální pomoc, jiné zajišťují komfort domácnosti. Zahrnují zhruba tři desítky aktivit, společně mají právě jen to, že se odehrávají v domácnostech.

Oficiálně je nárůst tohoto typu služeb prezentován jako reakce na stárnutí populace, jako prostředek umožňující ženám sladit profesní kariéru s rodinným životem, jako způsob, jak snižovat pracovní stres a utužit

rodinná pouta díky rozšíření prostoru volného času, který může rodina trávit společně.

Autoři však poukazují na řadu skutečností, jímž se veřejná debata vyhýbá. Některé se týkají ekonomické teorie, většina však konkrétních okolností, za nichž návrat služebnictva v podobě osobních služeb probíhá. V oblasti teorie se poukazuje na to, že již od dob Adama Smithe je úbytek obsluhujícího personálu považován za součást redukce pracovní síly v neproduktivních odvětvích a jejího přesunu do produktivní výroby, což zvyšuje bohatství národů. Dnes jsme naopak svědky podpory osobních služeb se zdůvodněním, že to má kladné ekonomické a sociální efekty.

Evropská komise podporuje vytváření míst pro obsluhu domácností od první poloviny devadesátých let. V době rostoucí nezaměstnanosti si od toho slibuje vznik velkého množství pracovních příležitostí pro méně kvalifikované, přičemž se jedná o práci, které nehrozí delokalizace a kterou příliš neohrožuje pokrok techniky v rámci revoluce 4.0. Komise v tom spatřuje podporu zaměstnanosti žen a zároveň si od toho slibuje rychlejší růst v důsledku toho, že vysoce kvalifikovaní pracovníci a pracovníce budou zbaveni břemena domácích prací. Jestliže se domácnostem umožní, aby se staly zaměstnavateli, pak se tím navíc sníží objem nelegální ekonomiky. Proto Evropská komise navrhuje možnost, aby si domácnosti odpočítaly výdaje na osobní služby z daní.

Francie se touto cestou vydala v průběhu posledních tří dekád. Již počátkem 90. let přijala zákon o redukcí daní ve výši 50 % výdajů na služby v domácnosti. Snížila sociální pojištění pracovníků vykonávajících tyto služby, usnadnila procedury jejich přijímání do pracovního poměru a zjednodušila pracovní normy v tomto sektoru. V rámci plánu Borloo bylo v roce 2005 spočteno, že pokud každá francouzská domácnost využije služeb těchto pracovníků po tři hodiny týdně, vytvoří se tím zhruba dva miliony nových pracovních příležitostí.

Tato cesta vývoje společnosti služeb má ovšem velice problematické důsledky. Zmiňme se pouze o dvou z nejčastěji diskutovaných. První z nich se týká emancipace žen. Podpora osobních služeb v domácnosti byla od počátku zdůvodňována jako způsob, jak umožnit ženám sladit své funkce rodinné a pracovní a v rovině profesní udržovat krok s muži. Argumentuje se tím, že pokud ženy s vyšší kvalifikací vykonávají domácí práce, je to plýtvání lidským kapitálem. Poskytování služeb domácnostem je přínosem pro rovnost pohlaví, protože umožňuje kvalifikovaným ženám dělat stejnou kariéru jako muži. Ženy méně kvalifikované získávají práci v domácnostech těch kvalifikovanějších možnost umístit se na trhu práce a vydělat si alespoň něco.

Problém je, že tento způsob vyrovnávání šancí mužů a žen prohlubuje nerovnosti mezi ženami. Osobní služby v rámci domácností jsou silně feminizovány. Ve Francii v nich z 96% pracují ženy. Ženy s vyšší kvalifikací jsou uvolňovány pro profesní ka-

riéru a lukrativní zaměstnání za tu cenu, že ženy méně kvalifikované musejí kromě výkonu domácích prací ve vlastních domácnostech vykonávat tyto práce také v domácnostech cizích. Jedná se přitom o práci postrádající jakékoliv známky profese. Je to práce náročná nejen fyzicky, ale také psychicky. Ženy pracující v domácnostech se stávají terčem verbálních útoků, musejí se vypořádávat s afektivními výlevy, pracují v podřízeném postavení. Jelikož pracují v soukromí, kam nemá přístup inspekce práce, bývá obtížné dohlížet na hygienu a bezpečí na pracovišti. Málokdy bývají informovány o svých právech, jejich vlastní sociální zabezpečení je nízké. Platově i prestižně je jejich postavení poznamenáno nejen tím, že vykonávají práci s nízkou produktivitou, ale také tím, že pracují v konkurenci se sebeobslužností. V této oblasti se nepředpokládá potřebnost vzdělání a neexistuje možnost kariéry. V symbolické rovině má jejich práce jen malou hodnotu, neboť zůstává svázána s představou služebnictví a se stereotypy vůči práci žen. Tuto práci často vykonávají imigrantky pobírající mzdu na úrovni chudoby.

S tím vším souvisí druhý problematický efekt rozvoje osobních služeb v domácnostech. Tento trend přispívá k dualizaci trhu práce a k sociální polarizaci společnosti. Ve Francii byla zavedena redukce daní ve výši poloviny výdajů na služby v domácnosti. Tato redukce se týká nejen péče o seniory či osoby handicapované, ale také služeb zvyšujících komfort, jako je například úklid domácnosti a provádění oprav, péče o zahradu či o domácí zvířata. Právě tento typ představuje ve Francii více jak polovinu poskytováných služeb v domácnostech. Stát subvencuje poptávku po službách, nikoliv ty, kdo tyto služby poskytují, i když jejich činnost patří mezi nejhůře placené práce.

Z politiky daňových výhod profitují především bohatší domácnosti. Konzum těchto služeb prudce roste v horním decilu, nejstrmější nárůst subvencí je u horních centilů francouzských domácností. V jiných zemích je to podobné. Pokud by se daňový odpočet na služby zvýšil, vydělali by na tom zase hlavně ti nejbohatší. Pouze oni mohou zároveň konzumovat zboží i služby pro domácnost. Střední vrstvy by na služby v domácnosti měly pouze v případě, že by omezily jiné formy spotřeby. I když jsou služby státem subvencovány formou snížení daní, je pro méně zámožné domácnosti cena osobních služeb příliš vysoká. Chudší domácnosti si je nemohou dovolit ani za poloviční cenu.

Jak je ospravedlňována tato forma redistribuce vyhovující především těm zámožnějším? Jeden z argumentů říká, že jelikož chudší domácnosti mají nárok na sociální dávky například v případě péče o seniory, k těm bohatším směřuje sleva na dani kvůli tomu, aby si tyto služby mohli zaplatit sami ze svého. K tomu se dodává, že zatímco služby pro chudší domácnosti představují státní výdaje, redukce daní pro bohaté pro stát žádný výdaj nepředstavuje. Tento argument zamlčuje, že daňová redukce znamená snížení příjmové stránky rozpočtu,

takže pak o to méně zbývá na sociální pomoc chudším domácnostem.

Kromě toho přicházejí ekonomové hlavního proudu například s následujícím tvrzením: Skutečnost, že si bohatí platí za služby pro domácnost více než ostatní, dokazuje, že tyto služby potřebují více. Tento styl argumentace neuvažuje o tom, zda ti ostatní, kteří by podobné služby též potřebovali, si je mohou dovolit. Díky daňové subvenci domácnosti zámožných seniorů konzumují služby nejčastěji. Užívají jich nikoliv na základě evaluace svých potřeb, ale díky svým finančním možnostem. Totéž se týká hlídání dětí.

Autoři hodnotené knihy dospívají k závěru, že instituce domácího služebnictva dává bohatším ještě víc prostoru pro zvyšování příjmů, zatímco pro chudší vytváří jen trh nízkce odměňované práce. Služby v domácnosti jsou pro francouzsku politiku nástrojem, jak bojovat s nezaměstnaností tím, že se vytvoří „subvencovaný ženský prekáriát“. Nezaměstnanost to příliš nesnižuje, polarizuje to však ještě o něco více sociální strukturu. Jde o prohloubení dualizace společnosti, která prospívá hned dvakrát těm nejkvalifikovanějším. Jednak zvýšením nerovností odměňování, jednak zvýšením jejich komfortu skrze nízké mzdy poskytovatelů služeb a skrze daňové subvence.

Své úvahy uzavírají autoři tvrzením, že dřívější služebníci žijící u svých pánů byli sice nahrazeni „osobními službami“, ovšem na skutečnosti, že bohatí si tak jako dříve kupují čas chudých, se tím nic nemění.

Recenzovaná kniha získává na aktuálnosti v době šíření koronavirové pandemie. Služby vykonávané pro domácnost vykazují z tohoto hlediska řadu problematických rysů. Jejich pracovníci (či spíše pracovníce) pracují v soukromí, takže je obtížné dohlížet na hygienu a bezpečí. Ani inspekce práce nemá na jejich pracoviště přístup. V průběhu dne se periodicky přemísťují, přičemž se pohybují zpravidla v místech se silnou koncentrací obyvatel. V místech s nižší koncentrací prakticky nepůsobí, neboť čas přepravy není zahrnut do jejich odměny za práci. Na rozdíl například od pracovníků v turistickém ruchu nemohou být jejich služby po určitou dobu výrazně omezeny, či dokonce přerušeny. Služby, které vykonávají, tvoří součást každodenního provozu domácností, jsou předpokladem udržení ekonomické aktivity jejich členů.

V případě péče o děti, ale zejména o seniory a osoby handicapované je pravidelný výkon osobních služeb nejednou podmínkou přežití. Pokud bude pandemií zasažen i tento sektor, může to mít pro chod společnosti i pro život jejích členů fatálnější dopady než zrušení letní či zimní dovolené.

Prof. PhDr. Jan Keller, CSc.

(jan.keller@osu.cz) je profesorem na Katedře zdravotně-sociálních studií Fakulty sociálních studií Ostravské univerzity (Faculty of Social Studies, University of Ostrava), Československá 16, 702 00 Ostrava. Zaměřuje se na dějiny sociologie, sociologii organizace a na problematiku sociálního státu.

The convergence of Czech labour costs

The article addresses the convergence of the Czech Republic to the EU-15 group of countries during the economic cycle 2009–2019. It proves that the traditional Czech policy of cheap labour linked to the undervalued exchange rate in the most recent economic cycle has significantly slowed down wage convergence and has made a significant impact on the living standards of the population. From the overall European point of view, the higher rates of profit in the Czech Republic due to cheap labour costs are only partially reflected by investment in the Czech Republic, while hundreds of billions of Czech crowns flow out of the country. Under-developed personal consumption is undermining the economic growth of the Czech Republic. Moreover, the reduction in the tax burden on earnings planned during the coronavirus crisis will slow down the performance of the Czech economy to European proportions and act to extend the outflow of capital from the Czech Republic for years to come.

Reflections on the socio-economic impacts of covid-19 in the context of Czech national interests

The article addresses the various social and economic impacts of the coronavirus pandemic. It emphasises that the consequences of the pandemic are calling into question the neoliberal globally-applied model of economic development. According to the author, it is necessary to redefine the role of the state and to strengthen the performance of crisis management. Moreover, the author suggests that the Czech Republic should use the impulse of the coronavirus pandemic to abandon the model of an economy based on cheap labour and weak social standards.

Seniors at the centre of attention of Czech cities

A survey of selected cities in the Czech Republic has demonstrated that city authorities, local non-profit organisations, schools and other entities organise a large number of activities and events for the benefit of seniors (i.e. persons aged 60 and over). As a whole, they contribute towards a higher quality of life in old age, facilitate active ageing and satisfy a significant number of the psychological needs of older people. Many activities are organised by seniors themselves, and their voluntary work makes use of the enormous potential provided by their accumulated experience and skills. The various activities and events identified are classified into thematic groups and assessed in terms of the frequency of occurrence (uniqueness). It is hoped that the annotated overview will provide a source of inspiration for other organisers.

Review of the book Clément Carbonnier – Nathalie Morel: Le retour des domestiques. Paris: Seuil, 2018, ISBN-10: 2021399044, ISBN-13: 978-2021399042

The review considers a book by French authors devoted to the social and economic context of the development of domestic services in French households. Jan Keller presents a number of critical findings: domestic services exacerbate inequalities between women and comprise precarious work with greatly reduced circumstances in terms of employment protection and occupational safety. He further asserts that tax support provided in France to households that can afford to employ servants exacerbates social inequalities.

Sociologický časopis
Czech Sociological Review

New issue 6/2020

6–20

Contents

Articles

Beatrice Chromková Manea and Ladislav Rabušic: Value Modernisation in Central and Eastern European Countries: How Does Inglehart's Theory Work?

Eduard Bartolomé-Peral and Lluís Coromina: Attitudes towards Life and Death in Europe: A Comparative Analysis

Petr Fučík: Trends in Divorce Acceptance and Its Correlates Across European Countries

Barbora Hubatková and Tomáš Doseděl: The Expansion of Higher Education and Post-Materialistic Attitudes to Work in Europe: Evidence from the European Values Study

Marta Kołczyńska: The Economy and Governance as Determinants of Political Trust in Europe: An Analysis of the European Values Study and World Values Survey 1990–2019

Michal Kozák: The Work Ethic and Social Change in the Czech Republic and Slovakia – A Modernisation Theory Perspective

Book Reviews

A peer-reviewed open-access journal published by the Institute of Sociology of the Czech Academy of Sciences. Sociologický časopis / Czech Sociological Review is the flagship journal of the Czech sociological community. The journal seeks to advance communication among sociologists in Central Europe and to increase the international visibility of Central European sociology. The journal is published 6 times a year (4 issues in Czech, 2 issues in English). The full text of articles are published online at <https://sreview.soc.cas.cz>.

Institute of Sociology of the Czech Academy of Sciences Press and Publications Department
Jilská 1, 110 00 Praha 1, Czech Republic
tel. +420 221 183 217
e-mail: csr@soc.cas.cz